

СИТУАТИВНИЙ ЧИННИК ЯК ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ СЕМІОЗИСУ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ КОНФЛІКТИВІВ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ)

SITUATIONAL FACTOR AS EXTRALINGUISTIC COMPONENT IN THE SEMIOSIS OF MULTIMODAL CONFLICTIVES (BASED ON MODERN ENGLISH PROSE)

Черненко О.В.,

orcid.org/0000-0002-0127-8915

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології

Київського національного лінгвістичного університету

Статтю присвячено дослідженню ролі ситуативного контексту у процесі семіозису мультимодальних конфліктів як дискурсивних конструктів у сучасному англійськомовному художньому дискурсі з позицій когнітивного та прагмалінгвістичного підходу до аналізу мовних явищ. Ґрунтуючись на структурно-функціональному підході до виокремлення функціонально цілісних фрагментів у художньому дискурсі, у роботі пропонується розглянути особливості впливу екстралінгвальних чинників на процес розгортання та інтерпретації мультимодальних інтерперсональних конфліктів у семіотичному просторі художнього дискурсу. На основі мовних даних, а саме відібраних конфліктів як фрагментів конфліктної мовленнєвої взаємодії у сучасному англійськомовному художньому дискурсі, виокремлено низку ключових аспектів впливу ситуативного контексту на розвиток та інтерпретацію конфлікту, змодельованого у художньому творі.

У результаті аспектного дослідження ситуативного контексту міжособистісних конфліктів встановлено особливості їх мультимодальної, прагматичної, комунікативної та динамічної структури. Доведено, що чинник ситуації, в якій розгортається конфліктна взаємодія у художньому творі, має внутрішню та зовнішню площини виміру, а отже, і належні напрямки для дослідження та аналізу.

Виокремлено та класифіковано основні екстралінгвальні чинники та ситуативні аспекти впливу на процес семіозису конфліктів у сучасному англійськомовному художньому дискурсі. Мультимодальна природа конфліктів дозволяє залучати до аналізу конфліктної мовленнєвої ситуації в художньому дискурсі одразу декілька модусів мультимодальності, розгляд яких дозволив нам виявити смисли, комуніковані як у зоні авторського наративу, так і в персональному мовленні. Отримані результати дослідження дозволять розширити можливості вивчення конфліктів у художньому дискурсі на різних рівнях лінгвістичного аналізу.

Ключові слова: конфлікт, мультимодальність, інтерперсональний конфлікт, ситуативний чинник, англійськомовний художній дискурс.

The current paper explores how extralinguistic elements influence the interpretation of conflict in modern English prose. The study was carried out by identifying and analyzing conflictives as discursive constructs in modern English fictional discourse from the viewpoint of cognitive and pragmatic approach to the analysis of linguistic units. Based on the structural-functional approach to identifying functionally coherent fragments in fictional discourse, this paper proposes to consider the peculiarities of the influence of extralinguistic factors on the process of development and interpretation of multimodal interpersonal conflictives within the semiotic space of fictional discourse. Linguistic analysis of selected conflictual speech fragments from modern English-language literary discourse has revealed key aspects of how situational context shapes the development and interpretation of fictional conflict.

An aspectual analysis of interpersonal conflictives revealed the characteristics of their multimodal, pragmatic, communicative, and dynamic structure. It has been established that the situational factor underlying conflict interaction in a literary work operates on both internal and external levels, each requiring distinct approaches to research and analysis.

The main extralinguistic factors and situational aspects influencing the semiosis of conflictives in modern English-language fictional discourse have been identified and classified. The multimodal nature of conflictives enables the inclusion of various modes of multimodality in analyzing conflict speech situations within fictional discourse, allowing us to identify meanings conveyed both through the author's narrative and the characters' speech. The obtained results show the decoding potential of interpreting conflict interpersonal communication at different levels of linguistic analysis to achieve the corresponding aims.

Key words: conflictive, multimodality, interpersonal conflictive, situational factor, English fictional discourse.

Постановка проблеми. Поряд із такими явищами, як прототипи, стереотипи та еталони, *конфліктна ситуація* також займає певну позицію в структурі уявлень про соціальну реальність, оскільки сприяє впорядкуванню загального бачення світу, виконуючи роль системоутворюю-

вального елементу у взаємодії особистості з соціумом (інтеріндивідуальний рівень). Водночас вона є формою системного уявлення, що має внутрішню ієрархічну структуру (інтраіндивідуальний рівень). За визначенням вчених, «ситуація – це складний конструкт, за допомогою якого

людина описує суб'єктивну особистісно й діяльнісно опосередковану концептуалізацію об'єктивних взаємодій себе із середовищем її життєдіяльності» [1, с. 328].

Отже, *конфліктна мовленнєва ситуація* – це не просто обставини, релевантні конфлікту, чи відображення протидії у виді спілкування, направленого на захист своїх інтересів, конфліктна мовленнєва ситуація має певну організацію на когнітивному рівні (суб'єктивне сприйняття ситуації), адже якщо ситуація вже визначена сторонами як конфліктна, подальше уявлення про неї буде формуватися з урахуванням цього визначення, «підганятися» під нього. Тобто конфліктна мовленнєва ситуація має *об'єктивно-суб'єктивну природу*, її загальний аналіз може вестися по двом напрямкам – як ситуація описується в об'єктивних термінах, і як вона визначається самою мовною особистістю. Відповідно, чинник *ситуації* має *внутрішню* та *зовнішню* площини виміру, а отже, і належні напрямки для дослідження та аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження конфліктної комунікації та впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників на її перебіг та розвиток присвячено низку праць в англомовних та вітчизняних мовознавчих студіях. Вчені досліджували особливості конфліктного мовлення з позицій когнітивної та прагмалінгвістики [2; 3; 4], вивчали мовні засоби вербалізації міжособистісних конфліктів та їх емоційної репрезентації у мовленні [5; 6; 7], досліджували мультимодальну природу імплементації конфлікту у різних типах дискурсу [8; 9] та ін.

Попри суттєві здобутки вітчизняної та зарубіжної лінгвістики у дослідженні конфліктної мовленнєвої взаємодії та стійкий науковий інтерес до різноманітних дискурсивних практик, пов'язаних із конфліктом, чимало пов'язаних із цим питань залишаються відкритими. Так, актуальною залишається проблема вивчення впливу зовнішніх факторів, ситуативного, соціокультурного, часового та інших контекстів, у яких розгортається конфліктна мовленнєва взаємодія, репрезентована у художньому творі. У даному дослідженні здійснено спробу розрізнення та класифікації основних аспектів ситуативного чиннику впливу на семіозис міжособистісних конфліктів у сучасному англійськомовному художньому дискурсі.

Постановка завдання. За допомогою процесів категоризації та інтерпретації людина тим чи іншим способом визначає ситуацію як конфліктну, наслідком чого є реагування суб'єкту конфлікту у вигляді вибору відповідної стратегії кон-

фліктної взаємодії та його наступного розвитку. Дослідження цього фактору з позицій психології, когнітивного феноменологічного підходу, соціальної перцепції, психосемантики, лінгвістичної конфліктології надають можливість сьогодні відповісти на запитання про те, чому люди по-різному сприймають одні й ті ж самі ситуації, чому співрозмовники, маючи приблизно рівний набір стратегій, обирають неоднакові способи розв'язання конфліктів навіть за умов впливу одних і тих же факторів чи обставин.

Таким чином, окрім внутрішньої площини дослідження конфліктної мовленнєвої взаємодії, зокрема, у змодельованих конфліктах у художніх творах, також постає необхідність у дослідженні впливу зовнішніх факторів на процес породження, функціонування та завершення конфлікту. Більш детального розгляду потребує вивчення ситуативного контексту, який формує зовнішню площину конфліктної мовленнєвої ситуації з погляду на неї як *об'єктивно* існуючої, змодельованої у художньому дискурсі відповідно до розвитку сюжету та наявності дійсних, *екстралінгвальних* обставин, відображених у художньому творі.

Виклад основного матеріалу. *Ситуативні чинники* є однією з ключових причин виникнення та розвитку конфліктів, у тому числі й змодельованих у художньому тексті. Їхній вплив зазвичай не є постійним, а залежить від конкретної ситуації, в якій опинилися учасники взаємодії. У ході нашого дослідження ми виокремили основні аспекти впливу ситуативного чинника на формування характеру та особливостей розвитку та перебігу конфліктів у сучасному англійськомовному художньому дискурсі:

– *Обставинний аспект*, насамперед пов'язаний з раптовими змінами у характері міжособистісної взаємодії, такими як стрес, аварія, криза, напад, стихійне лихо, несподівана реорганізація тощо, які можуть різко змінити динаміку відносин між людьми або групами. У стресовій ситуації знижується рівень терпимості і люди можуть почати діяти імпульсивно, що провокує конфлікти;

– *Ресурсний аспект*, пов'язаний із ситуаціями обмеженого ресурсу, дефіциту грошей, часу, влади, інформації тощо, що може стати причиною суперечок і конфліктів, оскільки в умовах конкуренції за обмежені ресурси людина більше схильна до агресії, та здатна спровокувати конфлікт навіть між близькими союзниками;

– *Соціокультурний аспект*, пов'язаний насамперед з впливом соціального оточення, статусом і роллю учасників конфлікту, характером міжособистісних стосунків, наявністю глядачів/

свідків конфлікту, яке, приміром, може змусити людей «стояти на своєму», або груповий тиск може спровокувати відкритий конфлікт або навпаки – змусити стримувати емоції, а також характеризуватися впливом соціальних норм, очікувань, вимог;

– *Комунікативний аспект*, або ситуації комунікативних бар'єрів: ситуації нерозуміння, поганої комунікації чи спотвореної інформації є частою причиною конфлікту, наприклад, некоректно чи погано сформульоване повідомлення може бути сприйняте як образа, також наявність/відсутність свідків або сторонніх осіб може впливати на процес семіозису конфліктів, форма комунікації (усна, письмова, онлайн), ступінь формальності ситуації [10, с. 64];

– *Амбівалентний аспект*, характеризується невизначеністю чи двозначністю – у ситуаціях, де правила гри незрозумілі або постійно змінюються, виникає напруга, люди не знають, чого очікувати, і схильні до підозр або надмірної захисної поведінки;

– *Часовий аспект*, або фактор часового тиску, виявляється у певних часових обмеженнях, у які поставлені учасники конфлікту або несприятливих часових умовах для діалогу. Відповідно, умови обмеженого часу змушують приймати рішення швидко, без ретельного аналізу, а це може призвести до конфліктів через помилки, невраховані потреби інших або поспішні висновки.

Тобто, ситуативні чинники у відповідності до зовнішньої, об'єктивної площини аналізу конфліктної ситуації – це зовнішні, екстралінгвальні умови, які можуть *каталізувати, поглиблювати* або навіть *провокувати конфлікти*. Часто люди не конфліктують через особисту неприязнь, а через обставини, у які вони потрапили. Усвідомлення ситуативного контексту допомагає краще зрозуміти природу конфлікту, детальніше проаналізувати його функціонально цілісні фрагменти – *конфлікти* [11, с. 18], та обрати ефективні шляхи його вирішення.

Розглянемо детальніше вищевикреслені аспекти *ситуативного чинника*, які нам вдалося виокремити у ході нашого дослідження та їх вплив на семіозисні процеси виникнення, розвитку та перебігу мультимодальних конфліктів у сучасному англомовному художньому дискурсі.

Обставинний аспект ситуативного чинника, який пов'язаний з раптовими змінами у характері міжособистісної взаємодії, належить до такого типу впливу, який насамперед може провокувати конфлікт, подовжувати його ескалаційну фазу, переростати в інший конфлікт, та характеризується відповідним когнітивним,

вербальним, прагматичним, емоційним та ін. інструментарієм. Наведемо приклад та проаналізуємо конфлікти як послідовні стадії розгортання конфліктного дискурсу з урахуванням їх мультимодальності як продукту конфігурації різних семіотичних систем:

Suddenly Barney became annoyed and said, "The hell with all this crap. I want the company to issue a statement to the newspapers to the effect that they accept full responsibility for what has happened."

Marshack tried to quiet him, but Barney shook him off. "I'm serious," he insisted. "Just because National Motors is a large corporation it has no right to escape its share of the blame. I want it to admit to the world that it is guilty. If it does, I'll accept the latest offer. If not—"

"Barney, sit down," Marshack choked out, "before you blow the whole thing" [12, p. 106].

У наведеному фрагменті Барні Старк, працівник американської компанії National Motors, зазнав впливу радіативного ураження через недбалість та недотримання норм на виробництві. Постраждала також його вагітна дружина Карен, стан їхнього здоров'я стрімко погіршувався, люди опинилися у важких обставинах, та не знали, чи виживуть та чи народиться здоровою їх дитина.

Барні запросили на засідання компанії, де обговорювалось відшкодування збитків його родині у разі, якщо виживе дитина або ні, враховувалась ймовірність розвитку лейкемії та інших захворювань, у відповідності з цими даними обговорювалась сума компенсації. Ці цинічні розрахунки вражали і гнітили Барні, адже йшлося про життя і здоров'я його та дружини, заражених радіацією, а також їх ще ненародженої дитини.

Під дією важких обставин, коли людина втрачає здоров'я та її майбутнє непевне, складне, Барні не витримує (*Barney became annoyed*) та починає конфлікт, вдаючись до низько стилістичної лексики (*The hell with all this crap*), висловлення-вимоги повної відповідальності компанії за те, що сталося (*I want the company to issue a statement to the newspapers ... they accept full responsibility*), висловлення-погрози (*I want it to admit to the world that it is guilty. If it does, I'll accept the latest offer. If not—*"), попри спроби адвоката Еда Маршака зупинити конфлікт (*Sit down,* ... *"before you blow the whole thing"*).

Тобто, на стадії передконфлікту відбувається зародження і розвиток *конфліктно-провокативу*, який був би неможливим за звичайних обставин буденного виробничого засідання.

Стадії інциденту та кульмінації демонструють семіозис подібних конфліктів, спричинених важкими обставинами, у яких опинився Барні. Він вимагав справедливості та не мав часу і терпіння на толерантне поводження.

Barney could hear the expressions of outrage from around the huge conference table, the shuffling of papers and feet, and finally one of the blurred faces spoke out.

"It was a mistake to bring my son-in-law here, Mr. Marshack. He's an artist and lets himself get carried away by his fantastic imagination."

"Imagination?" shouted Barney. "Why is it my imagination? Isn't someone other than me to blame for what happened? 'Who's responsible, my dear father-in-law? I'll tell you who. You are, and all the rest of you.'" [12, p. 107].

Невважаючи на розгнівані інтонації (*could hear the expressions of outrage*), загальне невдоволення учасників зібрання, та відверте приниження та знецінення слів Барні його тестем (*It was a mistake to bring my son-in-law here... He's an artist ...his fantastic imagination*) стадія інциденту демонструє зіткнення сторін, де Барні не боїться відкрито та в лице висунути звинувачення компанії та його представникам включно з тестем, використовуючи повтори та підвищений тон (*Imagination?" shouted Barney. "Why is it my imagination?*), питально-негативні, іронічні речення (*Isn't someone other than me to blame for what happened? 'Who's responsible, my dear father-in-law?*), прямі звинувачення (*You are, and all the rest of you*).

Очевидно, що у звичайних обставинах за Барні не помічено було такого поводження, це підтверджується словами його тестя (*My son-in-law has obviously become mentally ill*), який намагається згладити конфлікт та «зберегти обличчя» перед лицем керівництва компанії, яка, на його думку, пропонує достатнє відшкодування у таких обставинах. Та Барні й надалі провокує конфлікт, намагаючись донести незручну правду, яку люди, що знаходяться в комфортних обставинах воліють не помічати.

<...> *"My son-in-law has obviously become mentally ill."*

"Why am I any more mentally ill than you and the rest of the people in this city who blame me for being contaminated by the radiation brought here by the company? Do you know why we are blamed? I'll tell you why. Because the presence of a victim makes people feel guilty, and that leads to self hate, which is unbearable. So the guilty mind turns its hate upon the victim to keep from hating itself."

"But we didn't come here to discuss your theories of guilt," said his father-in-law. "We came here to discuss a settlement."

"Ah, yes, your specialty," said Barney, "but the issue is pertinent, because the burden of guilt must now be included in that settlement. You see, you've already started the cancer in my mind, but instead of hating myself for what I've done, I've had to turn it outward, so that right now I hate all of you."

There was a murmur of outrage and it spurred him on to speak more quickly, for fear they would stop him [12, p. 107].

Конфлікт продовжується, зароджуючи нові конфлікти, провоковані Барні, аж поки це не призвело до закінчення засідання (*But by that time the meeting was over, and they filed out quietly*).

Стресовими обставинами, які «запустили» процес семіозису конфліктів, у даному випадку послугувало радіактивне зараження і як наслідок, розвиток важкої хвороби у Барні та його дружини.

Обставинний аспект може формуватися також й іншими чинниками, такими, наприклад, як несподіване отримання неприємної звістки, раптова смерть, збройний напад або аварія, раптові кліматичні зміни, стихійне лихо тощо. За проведеними нами кількісними підрахунками, на долю впливу обставинного аспекту ситуативного чинника припадає 21% від загальної суми усіх проаналізованих конфліктів (482 фрагменти) з урахуванням екстралінгвального ситуативного фактору. При цьому, такі стресові обставини, як хвороба, непередбачувані обставини (смерть/втрата спадщини/зрив домовленості або угоди/переслідування, тиск або шантаж/втрата посади чи роботи), вплив алкогольної або наркотичної залежності, вплив фізичного середовища (шум, температура, простір, дистанція тощо) складають різний відсоток у залежності від проаналізованих нами фрагментів художнього дискурсу, що містять конфлікти.

Висновки. Таким чином, *ситуативні чинники*, досліджувані у зовнішній площині виміру ситуації конфлікту, це зовнішні обставини або контекстуальні умови, які впливають на поведінку учасників конфлікту та динаміку його розвитку у художньому дискурсі.

Ситуативні чинники мають значний вплив на перебіг конфлікту, оскільки вони формують *контекст*, у якому виникає, розгортається та вирішується конфлікт. У залежності від конкретної ситуації, один і той самий конфлікт може або швидко згаснути, або загостритись і перерости у тривалий або деструктивний процес. Через особливості фізичних умов, несподіваних обставин, обмеже-

них ресурсів, соціального статусу комунікантів, культурного та морального контекстів, наявність свідків та інших ситуативних чинників, може змінюватися перебіг конфлікту, вони можуть провокувати або стримувати конфлікт, визначати вибір стратегії конфліктної поведінки, зумовлювати інтерпретацію ситуацій тощо, тобто, *моделювати* атмосферу конфлікту.

Завдяки послідовному лінгвістичному аналізу *конфліктів* як цілісних функціональних одиниць сучасного англійського художнього дискурсу, нам вдалося виокремити *обставинний, ресурсний, соціокультурний, комунікативний, амбівалентний* та *часовий* аспекти ситуативного чинника, який є не другорядним, а ключовим елементом у перебігу конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Отич О.М., Орлов В.Ф., Фурса О.О. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання. Київ : ДЕТУТ, 2008. 423 с.
2. Войцехівська Н.К. Конфліктний дискурс в українській художній літературі : структурний, семантичний, комунікативний і лінгвокогнітивний аспекти : дис... докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 512 с.
3. Frolova I. Ye. Confrontation Strategy in Discourse and Communities of Practice. *The Advanced Science: open access journal*. 2013. № 10. С. 29–32.
4. Rohach O., Lypych O. Concept *Hatred* and its verbalization in the Ukrainian and English literary discourse. *Research trends in modern linguistics and literature*. 2024. Vol. 7. С. 33–47.
5. Шеремет Н.О., Лазебна О.А. Вербалізація негативних емоційних станів (на матеріалі горорів Стівена Кінга та Патріка Зюскінда). *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2025. № 213. С. 414–419.
6. Innocent E. Chilwa (ed.). Discourse and Conflict: Analysing Text and Talk of Conflict, Hate and Peace-building. Palgrave Macmillan, 2021. 454 p.
7. Janicki, K. Language and Conflict : Selected issues. Bergen : Palgrave, 2015. 258 p.
8. Sherwani K. A., Harchegani, M. K. The impact of multimodal discourse analysis on the improvement of Iraqi EFL learners' reading comprehension skill. *Journal of Tikrit University for Humanities*. 2022. № 29(12). С. 1–19.
9. Chernenko O. V. Intrapersonal and interpersonal conflictives in modern English fictional discourse : communicative aspect. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2024. Том 27 №2. С.154 – 164.
10. Bekaryan L.A., Paronyan Sh. A., Verbalization of interpersonal conflict in fiction. *Філологічні студії*. 2014. №2. С.60 – 66.
11. Черненко О.В. Принципи класифікації мультимодальних конфліктів у сучасному англійськомовному художньому дискурсі. *"Prospects for the development of modern science"*. Scientific multidisciplinary collective monograph. International Center for Science and Social Transformation. Published by Primedia eLaunch, 2024. С. 17–22.
12. Keyes D. The Touch. Emmaus: Challcrest Press, 2013. 232 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025